

Stepan IVANYK

Uniwersytet Warszawski

Wołodymyra Jurynca krytyka zachodnioeuropejskich kierunków filozofii

Wołodymyr Juryneć – to jeden z czołowych filozofów sowieckiej Ukrainy w 20–30. latach XX wieku, jeden z najbardziej znanych krytyków ówczesnej zachodnioeuropejskiej filozofii na Ukrainie. Mało znanym jednak jest fakt, że sam on jest wychowankiem zachodniej, zwłaszcza polskiej tradycji filozoficznej. Celem niniejszego artykułu będzie więc przybliżyć polskim badaczom życie i twórczość tego ukraińskiego filozofa.

1. Życie i twórczość

Juryneć urodził się 28 września 1890 roku w miasteczku Olesko powiatu złoczowskiego¹ Galicji Wschodniej. Po ukończeniu Lwowskiego Gimnazjum Akademickiego w 1908 roku rozpoczął studia na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Lwowskiego, gdzie słuchał wykładów: z filozofii Kazimierza Twardowskiego (kursy „Psychologia myślenia”, „O kierunkach filozofii”, „O systemach logicznych”, „Historyczne okresy rozwoju filozofii”), Jana Łukasiewicza („Teoria nauki”) i Mściława Wartenberga („Mechanicizm i teleologia”, „Teoria poznania”), z matematyki – Józefa Puzyny, z geografii – Stepana Rudnyckiego, z historii – Mychajły Hruszewskiego, z pedagogiki i dydaktyki – Bolesława Mańkowskiego *etc.* Juryneć ponadto uczestniczył w seminarium filozoficznym Twardowskiego, w ramach którego przygotowywał prace pisemne („Problematyka rozprawy D. Hume’a «O naturze»”, „Interpretacja wybranych listów Leibniza”, „Interpretacja rozprawy Descartesa «Rozmyślania o metodzie»”, „Treść «Logiki» Arystotelesa”) oraz w pracach laboratorium psychologicznego.

W 1910 roku, za udział w zamieszkach studenckich, Juryneć został relegowany z Uniwersytetu Lwowskiego i dalej kontynuował studia na Uniwersytecie Wiedeńskim, gdzie słuchał wykładów Friedricha Jodla („Teoria monizmu”), Wilhelma Jerusalema („Podstawy psychologii empirycznej”) i Alfreda Adlera („Podstawy psychoanalizy”). Ponadto Juryneć

¹ Dane biograficzne Jurynca według: Я. Ю р и н е ц ь, *Нові матеріали до життяпису Володимира Юринця: студентські роки у Львівському та Віденському університетах*, [w:] „Філософська думка”, nr 6, 2010, s. 21–34.

uczestniczył w eksperymentalnych zajęciach psychologicznych Sigmunda Freuda oraz w seminarium Erwina Schrödingera, na którym wystąpił z referatem „Atomizm Demokryta”. W 1913 roku ukończył studia napisaniem pracy doktorskiej „Grundbegriffe von Hegels «Wissenschaft der Logik»” [„Podstawowe pojęcia «Nauki logiki» Hegla”]².

Po ukończeniu Uniwersytetu Wiedeńskiego Juryneć na krótko wyjechał na studia do Uniwersytetu Berlińskiego i Paryskiego. Wraz z wybuchem I wojny światowej został jednak powołany do armii austriackiej i trafił do rosyjskiej niewoli. Po wojnie ukończył Instytut Czerwonej Profesury w Moskwie (1924) i został profesorem filozofii Pierwszego Uniwersytetu Moskiewskiego. W 1925 roku przeniósł się do Charkowa, gdzie objął katedrę socjologii Ukraińskiego Instytutu Marksizmu-Leninizmu. W latach 20–30. był redaktorem głównych czasopism Komunistycznej Partii Ukrainy – „Більшовик України” [„Bolszewik Ukrainy”] i „Прапор ленінізму” [„Sztandar Leninizmu”], oraz członkiem Ukraińskiej Akademii Nauk (1929). W 1933 roku został jednak oskarżony o „odchylenie” w kierunku kantyzyzmu, heglizmu i „burżuazyjnego nacjonalizmu”, a w 1937 roku – rozstrzelany przez sowiecki aparat bezpieczeństwa. Oprócz ukraińskiego – znał dziesięć języków obcych.

Naukowa spuścizna Juryncia nie została dotychczas zebrana ani zbadana. Wśród jego publikacji najważniejsze są następujące:

w języku ukraińskim:

1. „Fałszowanie dialektyki we współczesnej filozoficznej literaturze burżuazyjnej” (Kijów 1929);
2. „Szkice filozoficzno-socjologiczne” (Charków-Kijów 1930, wycofano z obiegu);
3. „Materializm dialektyczny” (Charków 1932, wycofano z obiegu).

w języku rosyjskim:

1. „Demokryt w świetle najnowszych badań naukowych” (Moskwa 1922);
2. „Edmund Husserl” (Moskwa 1923);
3. „Freudyzm i marksizm” (Moskwa 1924).

Ogólnie rzecz biorąc, wszystkie ważniejsze filozoficzne prace Juryncia miały charakter krytycznej analizy najbardziej znanych wówczas kierunków filozofii zachodnioeuropejskiej, a mianowicie freudyzmu, fenomenologii Edmunda Husserla, neokantyzyzmu, tzw. „filozofii życia” itd. Przyjrzymy się bliżej tym analizom Juryncia.

² Wspomniana praca najprawdopodobniej zaginęła; nieznanym jest też jej promotor.

2. Krytyczna analiza freudyizmu

Freudyzm – zdaniem Jurynca – niezauważalnie przenika do ideologii komunistycznej (zwłaszcza zachodnioeuropejskiej), co ma swój wyraz w stylizacji tej ideologii w „duchu freudyizmu”. Przyczyną akceptacji elementów teorii Freuda przez niektórych filozofów komunistycznych jest to, że znają ją powierzchownie, wskutek czego teoria ta na pierwszy rzut oka wydaje się mieć charakter materialistyczny i zarazem naukowy. W pracy „Фрейдизм и марксизм” [„Freudyzm i marksizm”] (1924)³ Juryneć stawia sobie za zadanie przeprowadzenie szczegółowej analizy tej teorii w celu dokonania oceny jej wartości naukowej.

(1) Idealistyczny charakter teorii psychoanalitycznej Freuda

Pozór materialistycznego charakteru zapewnia freudyzmowi założenie, że psychika jest zależna od fizjologii. Zwrot „zależność psychiki od fizjologii” ma jednak wiele znaczeń. W jednym z nich chodzi o tezę jedynie z pozoru materialistyczną, ale w istocie antymaterialistyczną, a dającą o sobie znać w całej historii idealizmu. Idealistyczny sens tego założenia polega na tym, że świat psychiczny występuje w takim ujęciu jako pozaczasowy i pozaprzestrzenny rezerwuuar możliwości psychicznych, które dostosowują się do środowiska fizjologicznego, w zasadzie uniemożliwiającego pełne rozwinięcie się pierwiastka psychicznego. Źródła tego poglądu tkwią w myśli platońskiej; jest on obecny m.in. u Plotyna, Georga Berkeleya, a najwyraźniejszym jego wyznawcą w filozofii XX wieku jest Henri Bergson. Wskazanie idealistycznych wątków we freudyzmie sprowadza się u Jurynca do porównawczej analizy freudyizmu z bergsonizmem (jako prądu z założenia idealistycznego), w wyniku której dostrzega on następujące analogie między tymi prądami:

(1) Zachodzi analogia między „popędami” (*Triebe*) Freuda a „czuciami” Bergsona, jako „nie-czystymi” przejawami ducha.

(2) Zarówno u Freuda, jak i u Bergsona traktuje się najniższe warstwy psychiki jako „wolne”, tj. rozładowujące się automatycznie, energie.

(3) Zarówno u Freuda, jak i u Bergsona aparat percepcyjny występuje nie tyle w funkcji odbiornika wrażeń zewnętrznych, ile jako środek ochrony przed bodźcami.

(4) Zarówno u Freuda, jak i u Bergsona anormalne zjawiska psychiczne są kluczowe przy konstruowaniu teorii ogólnopsychologicznej.

(5) Zarówno u Freuda, jak i u Bergsona psychika jest pozaczasowa i pozaprzestrzenna.

³ В. Ю р и н е ц, *Фрейдизм и марксизм*, [w:] „Под знаменем марксизма”, nr 8-9, 1924, s. 51–93.

(6) Zarówno u Freuda, jak i u Bergsona czynniki fizjologiczne (mózg) pełnią rolę „zniekształacza”, a nie podstawy sfery psychicznej.

(7) Zarówno u Freuda, jak i u Bergsona dziedziną psychiczną *par excellence* jest świat wspomnień, którego tylko drobna część trafia do świata świadomości.

(2) Eklektyczny charakter teorii psychoanalitycznej Freuda

Freudyści kładą nacisk na to, że psychoanaliza jest logicznie spójną konstrukcją, w której każda część zajmuje ściśle określone miejsce i pozostaje w ściśle określonych relacjach z innymi częściami. W celu uzasadnienia tezy przeciwnej, Juryneć wskazuje na liczne „anomalie” logiczne w psychologicznej teorii Freuda. W szczególności:

(1) Freud stosuje do opisu psychiki bardzo niejednorodną terminologię: jest to aparat pojęciowy wzorowany z jednej strony na terminologii hydrodynamicznej (np. Freudowskie pojęcia energii związanej i wolnej nawiązują do pojęć ciepła ukrytego i wolnego w hydrodynamicie, zaś Freudowskie pojęcie „zasady anorganicznej równowagi” – do pojęcia prawa entropii w hydrodynamicie), a z drugiej strony – na terminologii atomistyki psychicznej Johanna Herbarta.

(2) U Freuda brak jest jednolitej teorii nieświadomości, o czym świadczą następujące lapsusy teoretyczne.

(a) Freud utrzymuje, że psychika człowieka składa się z trzech części: nieświadomej (*Unbewusstes*), podświadomej (*Vorbewusstes*) i świadomej (*Bewusstes*). Podświadome są te elementy psychiki, które znajdują się poza obrębem świadomości, ale mogą wejść w jej zasięg; nieświadome – te, które nigdy nie przekraczają progu świadomości. Treścią części nieświadomej są różnorodne popędy seksualne, które stale są tłumione przez „cenzurę świadomości”, ale mimo to „okrężną drogą” przenikają do niej w zamaskowanej formie. Skoro jednak nie sposób zanalizować tego, co nieświadome (ponieważ nigdy nie przekracza ono progu świadomości), jak jest możliwe wskazanie, co jest jego treścią?

(b) Wedle Freuda nieświadoma część psychiki jest **alogiczna**; jej elementy nie są ze sobą powiązane. Ale skoro tak jest, na jakiej podstawie świadomość poddaje treści niepsychiczne „cenzurze”? Freud w celu usunięcia powyższej trudności zastąpił swoją pierwotną koncepcję „wyparcia” (*Verurteilung*) – koncepcją „osądzenia” (*Verdrängung*), zgodnie z którą wszystkie treści tego, co nieświadome (popędy antyspołeczne) są dostępne świadomości i wypierane przez tę ostatnią celowo. W ten sposób Freud zmodyfikował samo pojęcie nieświadomości: teraz, po

pierwsze, zawartość nieświadomości jest świadomości znana; po drugie, cały akt wyparcia odbywa się w dziedzinie świadomości i jest celowym aktem świadomości. Ale skoro tak jest, to jak z tą koncepcją „osądzenia” pogodzić Freudowską koncepcję neuroz, która jest oparta na przeciwnej zasadzie (gdyż neuroza jest konwersją treści tego, co nieświadome, której neurotycy nie są świadomi)?

(c) Zdaniem Freuda nieświadoma część psychiki jest także amoralna – i dlatego właśnie potrzebuje „cenzury”. Skoro jednak tak jest, to nie wiadomo, według jakich kryteriów powinien się odbywać akt „cenzury” treści tego, co nieświadome. Freud w celu usunięcia powyższej trudności wysunął koncepcję „poczucia winy” jako podstawowej właściwości tego, co nieświadome, jednocześnie będącej właściwością tego, co świadome. Koncepcja „poczucia winy” jednak nie da się pogodzić z całością Freudowskiej teorii tego, co nieświadome, ponieważ w istocie zaciera granicę między świadomością a nieświadomością.

(3) Wyniki krytyki

W konkluzji Juryneć stwierdza, że Freud tylko „podszywa się pod naukowy garnitur”⁴; jego teoria jest co prawda „stylizowana” na naukową, a w rzeczywistości naukową nie jest, ponieważ: (a) jest idealistyczna, a nie materialistyczna; (b) jest eklektyczna i niespójna logicznie.

3. Krytyczna analiza fenomenologii Husserla

Krytyce fenomenologicznej teorii Husserla poświęcony jest artykuł Jurynca pt. „Эдмунд Гуссерль” [„Edmund Husserl”] (1922)⁵. Podobnie, jak w wypadku krytycznej analizy teorii Freuda, Juryneć kładzie w tym artykule nacisk na wykazanie logicznej wadliwości krytykowanej teorii. Krytykuje ponadto koncepcję intencjonalności aktów psychicznych i ewidencyjną koncepcję prawdziwości Husserla, przeciwstawiając im własne stanowisko teoretyczne w tych kwestiach.

(1) Nieścisłość i niejasność podstawowych pojęć fenomenologii Husserla

Podstawową wadą fenomenologicznej teorii Husserla jest, zdaniem Jurynca, to, że jej autor „posługuje się wieloma niejasnymi (*wagen*) pojęciami i definicjami”⁶. Przede wszystkim niejasne jest samo pojęcie fenomenologii, którego definicji nie znajdujemy ani u Husserla, ani u

⁴ *Ibidem*, s. 51.

⁵ В. Ю р и н е ц, Эдмунд Гуссерль, Cz. I, [w:] „Под знаменем марксизма”, nr 11-12, 1922, s. 61–82; I d e m, Эдмунд Гуссерль, Cz. II, [w:] „Под знаменем марксизма”, nr 4-5, 1923, s. 61–85.

⁶ I d e m, Эдмунд Гуссерль, Cz. II, [w:] „Под знаменем марксизма”, nr 4-5, 1923, s. 81.

jego uczniów. Roi się tutaj od różnorodnych nieścisłości terminologicznych, także tam, gdzie Husserl wyjaśnia szczegółowe wątki swojej teorii. Na przykład podstawowa metoda nauk przyrodniczych ma według Husserla polegać na „wykluczeniu wtórnych własności rzeczy”, „wykluczeniu czysto subiektywnego elementu w zjawisku” przy „utrzymaniu pozostałych, pierwotnych własności”. Jest to, zdaniem Juryńca, „zbyt niejasne wyrażenie”⁷, żeby mogło być przyjęte jako podstawa teorii metody nauk przyrodniczych.

(2) Eklektyczny charakter fenomenologicznej teorii Husserla

Eklektyzm fenomenologii Husserla ma swój wyraz w:

(1) różnorodności jej genezy; źródeł fenomenologii Juryńca doszukuje się w: psychologii Franza Brentana i Arystotelesa, logice Bernarda Bolzana i średniowiecznej scholastyce, teorii mnogości Georga Cantora, logicyzmie Gottloba Fregego, mistycyzmie Platona i Friedricha Schellinga, empiriokrytycyzmie Richarda Avenariususa i neokantyzmie;

(2) wielości podstawowych prądów „szkoły fenomenologicznej”, wśród których Juryńca wyróżnia następujące: prąd bergsoniański (Roman Ingarden), prąd logistyczny (Alexandre Koyré), prąd platonistyczny (Jean Hering) i prąd mistycystyczny (Hedwig Conrad-Martius);

(3) logicznej niespójności samej teorii Husserla.

W celu ukazania owej niespójności, Juryńca przeprowadził analizę głównych prac Husserla, które ukazały się drukiem do roku napisania omawianego artykułu, a więc: „Philosophie der Arithmetik” [„Filozofia arytmetyki”] (1891), „Logische Untersuchungen” [„Badania logiczne”] (1900–1901), „Philosophie als strenge Wissenschaft” [„Filozofia jako ścisła nauka”] (1910–1911) oraz „Ideen zu einer reinen phänomenologischen Philosophie” [„Idee czystej fenomenologii i fenomenologicznej filozofii”] (1913). Oto jeden z głównych wyników tej analizy: Husserl często podkreśla, że jego fenomenologia jest nauką przedteoretyczną – nauką bez żadnych przesłanek, która sama powinna stać się teoretyczną podstawą wszystkich możliwych teorii. To, że fenomenologia jest wolna od jakichkolwiek założeń, jest jednak złudzeniem: do swojej fenomenologii Husserl wprowadza między innymi już gotową teorię intencjonalności aktów psychicznych, która przecież „nie narodziła się w głowie człowieka pierwotnego, tylko w bardzo złożonych pracach i artykułach Brentana z drugiej połowy XIX wieku”⁸.

(3) Krytyka Husserlowskiej koncepcji intencjonalności aktów psychicznych

⁷ I d e m, *Эдмунд Гуссерль*, Cz. I, [w:] „Под знаменем марксизма”, nr 11-12, 1922, s. 74.

⁸ I d e m, *Эдмунд Гуссерль*, Cz. II, [w:] „Под знаменем марксизма”, nr 4-5, 1923, s. 84.

Sceptycznie oceniając oryginalność Husserlowkiej koncepcji intencjonalności aktów psychicznych, Juryneć pisze, że Husserl w tej koncepcji „nie powiedział nic nowego”, ponieważ „O tym, że psychologiczne akty są skierowane na przedmioty, wiemy wszyscy. [...] Nasz akt psychologiczny jest skutkiem jego [przedmiotu rzeczywistego] działania na nas; świadomość skierowuje się ku przedmiotowi, dlatego że przedmiot jest skierowany ku świadomości”⁹. Husserl rozumie jednak przedmiot świadomości w sensie immanentnym, a nie transcendentnym (jako przedmiot rzeczywisty), przedmioty rzeczywiste są u niego bowiem poddane „redukcji fenomenologicznej”. Znaczący to, że świat intencjonalnych przedmiotów świadomości nie ma u Husserla nic wspólnego ze światem rzeczywistym; nie ma między nimi związku przyczynowego, a to z kolei znaczy, że wątpliwa jest wartość naukowa jego koncepcji¹⁰. Juryneć proponuje pewne wyjście z tej trudności teoretycznej. Chodzi mu mianowicie o to, że Husserlowskie traktowanie stosunku aktu intencjonalnego do przedmiotu intencjonalnego dałoby się utrzymać, gdyby Husserl potraktował ten stosunek tak, jak się go rozumie wtedy, gdy się przeciwstawia jakości pierwotne jakościom wtórnym. Tok myśli Juryncina jest następujący:

(1) Wszystkie nasze akty psychiczne są subiektywne.

(2) Przyczyną wszystkich tych aktów są jednak pewne jakości pierwotne rzeczy świata rzeczywistego (takie, jak przestrzeń czy ruch), na które te akty są skierowane.

(3) Przedmioty intencjonalne tylko częściowo są zawarte w świadomości, przy czym między świadomością a światem zewnętrznym istnieje pewna odpowiedniość.

Husserl jednak odrzucił całkowicie podział na jakości pierwotne i wtórne, uznając go za „przesąd współczesnej myśli”, wskutek czego pozbawił się możliwości modyfikacji swojej koncepcji intencjonalności i problem relacji między świadomością a światem rzeczywistym pozostał nierozstrzygnięty.

4. Pojęcie dialektyki w filozofii burżuazyjnej

Juryneć uważał, że współczesna mu „burżuazyjna” myśl filozoficzna coraz bardziej ewoluuje ku filozofii Hegla, czego świadectwem jest m.in. to, że jej przedstawiciele coraz częściej operują heglowskim terminem „dialektyka” i korzystają z metody dialektycznej przy

⁹ *Ibidem*, s. 65.

¹⁰ Uzależnienie naukowości wszelkiej teorii od stopnia uzasadnienia w owej teorii związku przyczynowego wyjaśnianych zjawisk ma u Juryncina wyraźny kontekst ideologiczny: był on zwolennikiem prądu tzw. „mechanicystów” w filozofii sowieckiej lat 20h.

budowie swoich teorii. Posługiwanie się elementami dialektyki przez filozofię burżuazyjną jest jednak zjawiskiem wysoce podejrzanym. Należy więc dokładnie przeanalizować wszystkie te formy „asymilacji dialektyki”.

W artykule „Фальшування діалектики в сучасній філософській буржуазній літературі” [„Falszowanie dialektyki we współczesnej burżuazyjnej literaturze filozoficznej”] (1929)¹¹ Juryneć: (1) wyróżnił wszystkie formy „asymilacji dialektyki” w ówczesnej filozofii zachodnioeuropejskiej; (2) podał przykład krytycznej analizy jednej z tych form, a mianowicie teorii dialektyki Carla Lieberta. Osobny artykuł pt. „Демокрит в свете новейших научных исследований” [„Demokryt w świetle najnowszych badań naukowych”] (1922)¹² Juryneć poświęcił krytycznej analizie teorii dialektyki Ernsta Cassirera.

(1) Formy „asymilacji dialektyki” w filozofii burżuazyjnej

A. Filozofia życia

(1) Wilhelm Dilthey oparł swoją filozofię na „dialektycznym przeciwstawieniu” nauk historycznych i przyrodniczych. Widział on nieusuwalne „napięcie” między charakterystyczną dla nauk przyrodniczych systematyzacją a chaotycznym strumieniem życia historycznego, które nie da się wtłoczyć w racjonalne formy. Zamierzał stworzyć system adekwatnych kategorii historycznych, ale nie zrealizował ostatecznie swego zamiaru.

(2) Ernst Troeltsch – nawiązując do heglowskiej teorii dynamiki dziejowej, traktował ideę rozwoju jako podstawową kategorię historyczną. W zrozumieniu procesu dziejowego kluczowe jest uchwycenie zasady tej dynamiki, sprawiającej, że pierwiastki ogólne i indywidualne są między sobą „dialektycznie” powiązane: wszystko, co konkretne, okazuje się formą zmiany całości.

(3) Georg Simmel – uważał dialektyczność za istotę kultury. Dynamika kultury polega na tym, że kultura wytwarza w procesie dziejowym pewien zbiór form, który z czasem prowadzi do jej skostnienia. Jeżeli kultura ma rozwijać się dalej, potrzebna jest całkowita zmiana tych form („zaprzeczenie im”) – i tak w nieskończoność.

B. Fenomenologia

¹¹ В. Ю р и н е ц ь, *Фальшування діалектики в сучасній філософській буржуазній літературі*, [w:] „Прапор марксизму”, nr 6, 1929, s. 5-26.

¹² І д е м, *Демокрит в свете новейших научных исследований*, [w:] „Под знаменем марксизма”, nr 9-10, 1922, s. 84-94.

Husserl, podobnie jak Hegel, postulował zbudowanie logiki „transcendentalnej”, wolnej od psychologizmu i naturalnego. W logice fenomenologicznej pojęcia są nie rezultatem abstrahowania, lecz czymś, co uchwytywane jest w aktach spostrzeżenia intelektualnego, ujawniającego bezpośrednio istotę spostrzeganych przedmiotów.

C. Neokantyzm

(1) Hermann Cohen – skorzystał z Heglowskich motywów dialektycznych przy: (i) wprowadzeniu pojęcia „niczego”, tj. momentu negacji, jako „siły napędowej” procesu zmian pojęciowych; (b) wskazaniu związku między logicznym i historycznym rozwojem Logosu.

(2) Paul Natorp – przyjął Heglowską ideę triady jako dialektycznej syntezy kategorii.

(3) Cassirer – analizując rolę pojęć we współczesnej nauce, doszedł do wniosku, że uchwytyją one procesualną istotę rzeczywistości. Stąd nowoczesne pojęcia naukowe cechuje „konkretno-ogólny funkcjonalizm”. Takie traktowanie pojęć przypomina Heglowską koncepcję pojęć jako „konkretnej jedności przeciwieństw”.

(4) Wilhelm Windelband – uważał, że „etykę maksym” Kanta należy uzupełnić koncepcją „obiektywnego ducha” Hegla.

(5) Heinrich Rickert – sformułował „zasadę heterologiczną”, zgodnie z którą każdy fakt poznania musi być syntetyczną jednością formy i treści, która ma dialektyczny charakter, ponieważ: (i) forma i treść są swoimi przeciwieństwami, a zarazem (ii) tworzą one jedność, gdyż alogiczna treść da się pomyśleć tylko w logicznej formie.

(6) Bruno Bauch – zauważył, że kantyzm nie wystarcza do filozoficznej interpretacji matematyki wyższej; trzeba uzupełnić go pomysłami Hegla dotyczącymi rachunku różniczkowego i całkowego, zgodnie z którymi pojęcia matematyczne są „funkcjami”, a nie „abstrakcjami”.

(7) Carl Liebert – zajął się kwestią możliwości stosowania idei dialektyki w różnych dziedzinach nauki. Uznał ostatecznie, że właściwą dziedziną ich zastosowania jest filozofia historii.

(2) Krytyka teorii dialektyki Lieberta

Juryneć poddaje dokładnemu rozbirowi krytycznemu pracę Lieberta „Geist und Welt der Dialektik” [„Duch i świat dialektyki”] (1929). Krytyka Jurynca ma formę wskazania logicznych niekonsekwencji twierdzeń Lieberta dotyczących pojęcia dialektyki, na przykład:

Teza Lieberta: Metafizyka zawdzięcza charakter dialektyczny swoim komponentom etycznym, estetycznym i religijnym, a nie – racjonalnym. Metafizyka jest więc „ucieleśnieniem” nie logicznej warstwy psychiki, lecz jej głębszych warstw.

Krytyka Juryncia: W ten sposób metafizyka (a wraz z nią i dialektyka) nabiera u Lieberta mistycznego, irracjonalnego charakteru: nie ma to nic wspólnego z dialektyką Hegla (z założenia racjonalną i naukową). W oparciu metafizyki (i dialektyki) na komponentach irracjonalnych Juryneć dopatruje się objawów:

(a) psychologizmu: „To, że w tworzeniu systemów metafizycznych odgrywają rolę różnorodne motywy o charakterze psychologicznym, nie ulega wątpliwości. Ale dlaczego czysty psychologizm zaczął teraz zastępować logikę?”¹³.

(b) estetyzmu¹⁴: „Przyczyny u naszego autora [Lieberta] są jasne: chce zafałszować dialektykę, rozwodnić ją w estetyzmie. Jego psychika jest skierowana nie na logikę Hegla, a na manierę filozofowania Kaiserlinga i innych”¹⁵.

(c) neoromantyzmu: „Lieberta można nazwać inicjatorem *dialektyki neoromantycznej*¹⁶. [...] Pewna literackość, liryczne natężenie zawsze jest dowodem *bezsilności* filozofii, obiektywnej niemożności opanowania pewnych dziedzin rzeczywistości, symptomem nieczystego sumienia w zakresie teorii, jak to widzieliśmy w zaratuszrowskim patosie Nietzschego”¹⁷.

Podsumowanie krytyki Juryncia brzmi następująco: „Dialektyka i apologetyka dialektyki u Lieberta są czystą iluzją” opartą na „świadomym tworzeniu złudzeń i mistyfikacji”¹⁸.

(3) Krytyka teorii dialektyki Cassirera

W pracy „Demokryt w świetle najnowszych badań naukowych”¹⁹ obiektem krytyki Juryncia staje się twierdzenie Cassirera o tym, że dialektyka jako metoda naukowo-filozoficzna

¹³ I d e m, *Фаліування діалектики в сучасній філософській буржуазній літературі*, [w:] „Прапор марксизму”, nr 6, 1929, s. 20.

¹⁴ W. Juryneć w pracy „Freudyzm i marksizm” podaje następującą (dość mętłą) definicję estetyzmu: „Przez estetyzm światopoglądu rozumiem opłatanie wokół jakiejkolwiek idei innych idei, które cechuje jedynie odległe podobieństwo z daną ideą, ale które spajają się z nią w całość, działającą za pośrednictwem estetycznych elementów światopoglądu” (I d e m, *Фрейдизм и марксизм*, [w:] „Под знаменем марксизма”, nr 8-9, 1924, s. 62).

¹⁵ I d e m, *Фаліування діалектики в сучасній філософській буржуазній літературі*, [w:] „Прапор марксизму”, nr 6, 1929, s. 20.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Ibidem*, s. 21.

¹⁸ *Ibidem*, s. 23.

¹⁹ Prawdopodobnie ten artykuł W. Juryncia został napisany na podstawie jego pracy seminaryjnej pt. „Atomizm Demokryta”, napisanej pod kierunkiem E. Schrödingera podczas studiów na Uniwersytecie Wiedeńskim.

jest produktem myśli idealistycznej, a nie materialistycznej, i że swoje podstawy zawdzięcza ona idealistycznej filozofii Platona. Rozumowanie, na podstawie którego Juryneć podważa to twierdzenie, oparto na następujących krokach. Najpierw Juryneć pokazuje, że geneza metody dialektycznej prowadzi wcale nie do Platona, a do zupełnie innego filozofa – mianowicie Demokryta. Następnie Juryneć pokazuje, że dialektyka Demokryta nosi nie idealistyczny (jak u Platona), lecz materialistyczny charakter.

(1) Demokryt twórcą metody dialektycznej

Metoda dialektyczna ma swój szczególnie mocny wyraz w takich działach matematyki, jak rachunek różniczkowy i całkowy, teoria liczb niewymiernych oraz geometria rzutowa. Zbadanie genezy tych działów matematyki może nam więc dużo powiedzieć także o faktycznej genezie dialektyki historycznej.

Na podstawie odnalezionego w 1907 roku listu Archimedesesa do Eratostenesa z dokładnym opisem stosowanych przez tego pierwszego metod – udało się ustalić, że metody te są analogiczne do współczesnych metod rachunku różniczkowego i całkowego. Archimedes wskazuje też na Demokryta jako na wynalazcę tych metod. Leibniz z kolei doszedł do swojej idei różniczki drogą rozmyślań nad metodą matematyczną Archimedesesa. W ten sposób zarysowuje się następująca linia rozwoju „metody dialektycznej” w matematyce: Demokryt – Archimedes – Leibniz; odpowiednio linia rozwoju „metody metafizycznej” ma postać: Platon – Euklides – Kant.

Konkluzja Juryncia jest następująca: „Nowożytne dzieje matematyki wykazują, że właśnie materialista Demokryt był twórcą rachunku różniczkowego i innych działów matematyki, w których myślenie dialektyczne jest podstawą i niezbędną przesłanką”²⁰.

(2) Demokryt jako materialista

Wykazanie, że genezy metody dialektycznej należy szukać u Demokryta, nie przesądza tego, jaka była dialektyka Demokryta: materialistyczna czy idealistyczna. Juryneć przedstawia następującą argumentację na rzecz tego, że była właśnie materialistyczna.

Dialektyczna metoda Demokryta według Juryncia jest ściśle związana z jego materialistyczną atomistyką. Atom u Demokryta nie jest czymś stałym, niezmiennym, lecz odwrotnie: niestałym, zmiennym. Demokryt rozróżnia atomy fizyczne i matematyczne. Atom

²⁰ В. Ю р и н е ц, *Демокрит в свете новейших научных исследований*, [w:] „Под знаменем марксизма”, nr 9–10, 1922, s. 88.

fizyczny – to atom, o którym mówi się w nauce na pewnym etapie jej rozwoju, zaś atom matematyczny – to idealna „granica” najściślejszego ujęcia idei atomu w nauce.

W rezultacie przeprowadzonych rozważań nad genezą dialektyki Juryneć wyprowadza następujący wniosek końcowy: „Dialektyka jako metoda naukowo-filozoficzna rozwinęła się na gruncie materializmu i pierwszy wielki materialista, od którego bierze początek współczesny atomizm, Demokryt, był jednym z pierwszych świadomych dialektyków”²¹. Przyczynę niezauważania tego faktu w filozofii zachodniej (szczególnie u Cassirera i innych neokantystów) Juryneć upatruje w świadomym niedocenianiu roli Demokryta i jednocześnie przecenianiu roli Platona w historii filozofii (i zwłaszcza dialektyki). W tym wypadku, zdaniem Jurynca, mamy więc po prostu do czynienia z fałszowaniem pojęcia dialektyki, opierającym się na „metodzie przemilczenia”: w ten sposób zwolennicy idealizmu próbują zaprzeczyć ścisłemu związkowi między materializmem i dialektyką, a tym samym i związkowi materializmu z nauką.

(4) Wyniki krytyki i wnioski metodologiczne

Juryneć twierdzi, iż w wyniku jego analizy ujawniony został cel deformacji pojęcia dialektyki w filozofii burżuazyjnej. Celem tym jest nadanie pojęciu dialektyki idealistycznego sensu, wykazanie idealistycznego, a nie materialistycznego charakteru dialektyki. Jest to – w jego przekonaniu – wyraz chęci pokonania materializmu dialektycznego jego własną bronią. W jaki sposób należy się temu przeciwstawić?

Rzecz charakterystyczna: Juryneć uważa, że najlepszym narzędziem ujawnienia przyczyn tej deformacji jest dokładna analiza różnych pojęć dialektyki – taka, jaką przeprowadził w odniesieniu do pojęcia dialektyki u Lieberta: „Ścisłość, uwzględnienie najdrobniejszych, trudno zauważalnych odcieni [znaczeniowych], musi [tutaj] być zasadą najwyższą”²². Juryneć zauważa przy tym, że materialści nie są jeszcze przygotowani do wcielania w życie owej zasady: terminologia, którą operują, nie jest „wyostrzona” w stopniu, który umożliwiałby przeprowadzanie dostatecznie subtelnych operacji analitycznych. Dotyczy to także terminologii odnoszącej się do innych dziedzin filozofii. Juryneć ilustruje to na przykładzie różnych pojęć istnienia: „W [naszej] literaturze [...] problem ten [*scil.* problem różnych pojęć istnienia] nie jest rozpracowany, a wszelkie możliwe kategorie i formy istnienia są wrzucane do jednego worka. Tymczasem jest wielka różnica między pojęciem bytu, istnienia i rzeczywistości. Nierozpracowanie tej kwestii przeszkadza poprawnemu rozwiązaniu pewnych zasadniczych

²¹ *Ibidem*, s. 86.

²² *Ibidem*, s. 6.

kwestii w dyskusjach o przedmiocie i metodzie ekonomii politycznej, o formie istnienia i rzeczywistości naszych wrażeń itd”²³.

Stąd postulat Jurynca: „Teraz bardziej niż kiedykolwiek są nam potrzebne ściśle i ostre pojęcia, stanowcze rozwiązania, a nie impresjonistyczna amorficzna bazgranina”²⁴.

5. Podsumowanie

Wszystkie ważniejsze prace Jurynca („Edmund Husserl”, „Freudyzm i marksizm”, „Demokryt w świetle najnowszych badań naukowych”, „Falszowanie dialektyki we współczesnej filozoficznej literaturze burżuazyjnej”) są więc połączone jednym celem ideologicznym: krytyką ówczesnych zachodnioeuropejskich teorii filozoficznych poprzez wykazanie ich nienaukowego charakteru. Krytyka fenomenologicznej teorii Husserla i teorii psychoanalizy Freuda została dokonana w formie podważenia ich naukowego charakteru poprzez wykazanie wewnętrznych logicznych sprzeczności tych teorii. Osobną uwagę poświęcił Jurynec analizie używanego w „burżuazyjnej” filozofii pojęcia dialektyki, celem której było wykazanie idealistycznego (czyli nienaukowego z punktu widzenia dialektycznego materializmu) podłoża tego pojęcia.

Mimo ewidentnego ideologicznego zaangażowania krytycznych analiz Jurynca nie sposób jednak nie zauważyć, że jest to krytyka, autor której zna przedmiot swojej krytyki od środka, a nawet w dużej sam posługuje się metodami krytykowanych koncepcji filozoficznych. Przede wszystkim w filozofii Jurynca są widoczne charakterystyczne dla „Koła Wiedeńskiego” nastawienie antymetafizyczne oraz charakterystyczny dla filozoficznej Szkoły Lwowsko-Warszawskiej na czele z Kazimierzem Twardowskim postulat ścisłości i jasności pojęć filozoficznych. To właśnie zaważyło na tragicznym losie ukraińskiego filozofa. Potwierdzenie znajdujemy w następujących oskarżeniach pod adresem Jurynca, które padały na filozoficznym zjeździe w Charkowie w styczniu 1931 roku:

Mykoła Skrypnyk: „U Jurynca są pozostałości bezpośrednich wpływów burżuazyjnych teorii bez uprzedniego ich przełamania przez bolszewickie poglądy”²⁵;

Ruwim Lewik: „Zamiast krytyki burżuazyjnej filozofii u niego – pochylenie się przed nią”²⁶;

²³ *Ibidem*, s. 16.

²⁴ *Ibidem*, s. 20.

²⁵ М. Р о ж е н к о, *Трагедія академіка Юринця*, Київ 1996, s. 31.

²⁶ *Ibidem*, s. 37.

Fedir Belajew: „Bezklasowe czyste spostrzeżenie? W nas może być spostrzeżenie tylko klasowe, tylko przez pryzmat klasowej psychologii, i żadnego czystego spostrzeżenia być nie może”²⁷.

Zresztą sam Juryneć na wspomnianym zjeździe orzekł: „Przeszedłem szkołę burżuazyjnego wychowania, ukończyłem burżuazyjny uniwersytet w Wiedniu i, bez wątplenia, resztki tradycji przeszłości pozostały”²⁸.

BIBLIOGRAFIA

Роженко М., *Трагедія академіка Юринця*, Київ 1996.

Юринец В., *Демокрит в свете новейших научных исследований*, [w:] „Под знаменем марксизма”, nr 9-10, 1922, s. 84-94.

Юринец В., *Эдмунд Гуссерль*, Cz. I, [w:] „Под знаменем марксизма”, nr 11-12, 1922, s. 61-82;

Юринец В., *Эдмунд Гуссерль*, Cz. II, [w:] „Под знаменем марксизма”, nr 4-5, 1923, s. 61-85.

Юринец В., *Фрейдизм и марксизм*, [w:] „Под знаменем марксизма”, nr 8-9, 1924, s. 51-93.

Юринець В., *Фалшивання діалектики в сучасній філософській буржуазній літературі*, [w:] „Прапор марксизму”, nr 6, 1929, s. 5-26.

Юринець Я., *Нові матеріали до життєпису Володимира Юринця: студентські роки у Львівському та Віденському університетах*, [w:] „Філософська думка”, nr 6, 2010, s. 21-34.

VOLODYMYR JURYNEĆ’S CRITIQUE OF MOVEMENTS IN WESTERN EUROPEAN PHILOSOPHY

The article examines the particular philosophical heritage of one of the most important philosophers of prewar Soviet Ukraine – Volodymyr Juryneć. All of the major works of Juryneć are linked to one ideological goal: a critique of the most famous tendencies in Western European philosophy, such as the psychoanalytic theory of Freud, the phenomenology of Husserl, Neo-Kantianism, etc. This critique is made by undermining the scientific character of these philosophical movements by showing their internal logical contradictions and the vagueness of their main concepts. It becomes obvious that the means used by Juryneć for his critique of Western European philosophy were borrowed by him from the very objects of this critique.

Key words: psychoanalytic theory of Freud, phenomenology of Husserl, Neo-Kantianism, dialectics.

²⁷ *Ibidem*, s. 34.

²⁸ *Ibidem*, s. 27.